

ВІДГУК

офіційного опонента професора кафедри загальної та соціальної психології Донецького національного університету імені Василя Стуса

Матохнюк Людмили Олександрівни

на дисертаційну роботу **Вовк Аліни Іванівни**

«ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ»,

поданої на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

за спеціальності 053 Психологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається суттєва трансформація інституту сім'ї, що зумовлює необхідність глибшого аналізу психологічних умов розвитку особистісної готовності до подружнього життя. Традиційні уявлення про шлюб як соціально-економічну необхідність поступаються місцем новим підходам, в яких на перший план виходять особистісні потреби, емоційна сумісність та індивідуальні очікування партнерів. Статистичні дані свідчать про зменшення кількості укладених шлюбів та зростання рівня розлучень, що може вказувати на недостатню підготовку молоді до подружнього життя та невміння будувати довготривалі стосунки. Це, у свою чергу, призводить до психологічних труднощів, таких як страх близькості, низька самооцінка, емоційна нестабільність та втрата віри в можливість щасливого шлюбу. Важливим аспектом є те, що у сучасних умовах люди можуть жити без шлюбних відносин, що змінює мотиваційні чинники їх створення. У зв'язку з цим виникає потреба у формуванні усвідомленої особистісної готовності до подружнього життя, яка передбачає розвинені навички комунікації, здатність до взаєморозуміння, відповідальності та конструктивного вирішення конфліктів. Недостатнє наукове опрацювання проблеми підготовки до шлюбу у психологічному контексті ускладнює розробку ефективних механізмів підтримки стабільних стосунків. Вище зазначене дозволяє стверджувати, що

дослідження психологічних умов розвитку особистісної готовності до подружнього життя є актуальним і важливим для розуміння факторів, що впливають на шлюбну стабільність та емоційний добробут партнерів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до напрямів досліджень наукової школи кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету «Психологічні засади підготовки молоді до сімейного життя» та у межах науково-дослідної роботи «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (шифр 0119U103663) (внесок здобувача полягає у визначенні психологічних умов, що здійснюють вплив на особистісну готовність до подружнього життя). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Хмельницького національного університету (витяг з протоколу №4 від 30 жовтня 2020 року) та узгоджено з бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол №5 від 30 листопада 2021 року).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше:

- визначено пріоритетні психологічні умови, що впливають на розвиток особистісної готовності до подружнього життя;

- з'ясовано характеристики, показники та рівні розвитку особистісної готовності до шлюбу, базуючись на них створено «Модель особистості, що здатна будувати гармонійні сімейні стосунки»;

- розроблено тренінгово-розвивальну програму «Дорога до сімейного щастя: готовність до шлюбу» направлену на розвиток особистісної готовності до подружнього життя;

уточнено:

- феноменологію сформованості шлюбного потенціалу особистості;

- структуру компонентів особистісної готовності до подружнього життя.

набули подальшого розвитку:

- стратегії, методи та прийоми саморозвитку шлюбного потенціалу особистості для готовності до подружнього життя, а саме, розроблена низка практичних рекомендацій молоді щодо саморозвитку шлюбного потенціалу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх застосування:

- викладачами психологічних дисциплін, психологами-консультантами та педагогами з метою поглиблення професійного розуміння взаємозв'язку між психологічними умовами та формуванням особистісної готовності до шлюбу;

- фахівцями у сфері подружнього консультування для проведення діагностики шлюбного потенціалу молоді та реалізації програм його розвитку;

- у процесі викладання навчальних курсів, зокрема «Психологія подружніх стосунків», «Сімейне консультування», «Теорія і практика сімейного консультування», «Підготовка молоді до подружнього життя» та інших дисциплін, зміст яких охоплює питання шлюбної та сімейної підготовки.

Повнота викладення матеріалу дисертації у наукових публікаціях. Основні результати дослідження відображено в 10 публікаціях, з них: 5 наукових статей (1 – у співавторстві) – у фахових виданнях України в галузі психології; 5 публікацій (2 – у співавторстві) – у матеріалах наукових конференцій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. В дисертації викладено теоретичні засади проблеми, описано стратегію, основні методи та результати емпіричного дослідження. Кожний з трьох розділів є завершеним відповідно до висунутих завдань і мети дослідження. Дисертаційне дослідження Вовк А.І. являє собою глибоку та завершену роботу. Структура дослідження традиційна: складається зі вступу, трьох розділів, які послідовно та логічно репрезентують напрям розгортання стратегії наукового пошуку, а також висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Слід відзначити послідовність в організації кожної частини дослідження, структурування етапів роботи, які є взаємопов'язаними між собою.

У вступі конкретизовані об'єкт і предмет дослідження. Мета і завдання відображають логіку теоретичної та емпіричної частин праці. Також простежується взаємозв'язок між зазначеними у вступі до дисертації дослідницькими завданнями, науковою новизною, теоретичним та практичним значенням. Така особливість дає змогу охарактеризувати роботу як логічно вивірене, структурно узгоджене дослідження.

У першому розділі дисертації «РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА» Вовк А.І. здійснила ґрунтовний теоретичний аналіз феномену особистісної готовності до подружнього життя, спираючись на праці авторитетних науковців. Було опрацьовано дефініцію цього поняття як складного психологічного утворення, яке формується під впливом сімейного виховання, соціального середовища, медіа та особистого досвіду, і яке визначає поведінку особистості в майбутньому шлюбі. Вона підкреслює, що ця готовність може проявлятися як усвідомлено, так і несвідомо, і у разі розуміння її структури — піддається корекції та розвитку. На основі експертного ранжування та наукових джерел було виокремлено три ключові компоненти особистісної готовності до подружнього життя: когнітивний, поведінковий та особистісний. Для кожного з них сформульовано відповідні показники, що дозволяють конкретизувати прояви готовності на практичному рівні. Зокрема, когнітивний компонент пов'язаний із знанням про сімейні ролі, емоційно-психологічні особливості партнерства та рефлексією; поведінковий — із здатністю задовольняти потреби партнера та володінням навичками взаємодії; особистісний — з емоційною зрілістю, емпатією, відповідальністю, мотивацією до створення родини. Також Вовк А.І. запропонувала рівневу градацію розвитку особистісної готовності — низький, середній і високий рівні, що дозволяє здійснювати діагностику цього феномену. Крім того, було обґрунтовано план дослідження, що включає чотири етапи: організаційний, теоретичний, емпіричний та аналітичний. Така структуризація дозволяє забезпечити послідовність і цілісність дослідження, спрямованого на вивчення й розвиток особистісної готовності до подружнього життя серед молоді.

У другому розділі дисертації «ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ» Вовк А.І. зосередила увагу на емпіричному аналізі чинників, що впливають на розвиток особистісної готовності до подружнього життя, розкриваючи як внутрішні, так і зовнішні психологічні умови, що детермінують цей процес. Авторка з'ясувала, що готовність до шлюбних стосунків є не лише проявом емоційної та соціальної зрілості, а й результатом здобутої автономії в різних сферах життя — емоційній, територіальній і фінансовій. Це дозволяє особистості не тільки будувати гармонійні стосунки, але й утримувати їх на основі глибокого взаєморозуміння, взаємної підтримки та конструктивного вирішення конфліктів.

Емпіричне дослідження показало, що 61,25% респондентів усвідомлюють важливість розвитку готовності до шлюбу та прагнуть працювати над собою в цьому напрямі. Водночас 38,75% не виявляють такого прагнення, що свідчить про низький рівень усвідомлення важливості особистісної підготовки до подружнього життя, навіть попри наявність труднощів у стосунках. Це підкреслює актуальність створення спеціальної тренінгово-розвивальної програми, спрямованої на розвиток шлюбного потенціалу.

Окрему увагу авторка приділила уточненню поняття «психологічна умова», інтерпретуючи його як обставину, що забезпечує сприятливе психологічне середовище для розвитку особистості. Умови були класифіковані на зовнішні (соціальне оточення, сімейне середовище, просторові умови) та внутрішні (мотиваційні, когнітивні, емоційні, особистісні характеристики), які перебувають у взаємодії протягом усього онтогенезу.

Залучення експертів дозволило виділити перелік найвагоміших психологічних умов, що істотно впливають на формування особистісної готовності до подружнього життя. До них належать: характер стосунків між батьками, стиль батьківського виховання, наявність емоційної близькості між

батьками і дітьми, перший досвід романтичних стосунків, культурно-інформаційний вплив (зокрема перегляд фільмів), стосунки з ровесниками, особливості родинної структури (наявність братів/сестер), релігійне середовище та доступ до цифрових ресурсів. Авторка підкреслює, що всі ці умови формують базу для розвитку здатності особистості до шлюбного партнерства і мають бути враховані у процесі психологічної підготовки молоді до подружнього життя.

У *третьому розділі* дисертації «ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПОДРУЖНЬОГО ЖИТТЯ» Вовк А.І. зосередила увагу на практичній реалізації підходів до розвитку особистісної готовності до подружнього життя, запропонувавши авторську тренінгово-розвивальну програму «Дорога до сімейного щастя: готовність до шлюбу». Програма розроблена з урахуванням структури особистісної готовності до шлюбу, що включає когнітивний, поведінковий та особистісний компоненти, і реалізується у три послідовні етапи.

На першому етапі тренінгово-розвивальної програми акцент зроблено на формуванні когнітивного компонента: розширення знань про шлюб, усвідомлення важливості передшлюбного періоду, розуміння психологічних умов готовності до шлюбу та формування навичок саморозвитку в цьому напрямі.

Другий етап програми був спрямований на розвиток поведінкового компонента особистісної готовності: вивчення позитивних і патологізуючих сімейних ролей, причин та стратегій вирішення конфліктів, формування навичок партнерської взаємодії, включно з інтимною сферою.

Третій етап передбачав роботу над особистісним компонентом, зокрема розвитком самоцінності, відповідальності, автентичності та здатності до побудови й підтримки стосунків. Всі етапи включали як лекційні, так і тренінгово-практичні заняття, що сприяло інтеграції знань і навичок у поведінку учасників.

У межах дослідження було проведено експериментальну перевірку ефективності програми на студентах спеціальностей «Психологія», «Фізична

терапія, ерготерапія», «Фізична культура і спорт». Результати показали суттєве зростання рівня розвитку особистісної готовності до шлюбу: зокрема, приріст показників у студентів-учасників склав 38,34% для психологів, 30,80% для ерготерапевтів та 32,62% для фахівців фізичної культури. Водночас у контрольній групі статистично значущих змін не виявлено.

Крім того, гіпотеза дослідження отримала підтвердження: за допомогою методів математичної статистики було зафіксовано покращення у сферах емоційної зрілості, комунікативних навичок, здатності до конструктивного вирішення конфліктів, а також усвідомлення власних цінностей та очікувань щодо сімейного життя. З ймовірністю 99% можна стверджувати, що ефективність тренінгової програми може бути репрезентативною для ширшої популяції молоді.

Таким чином, у третьому розділі дослідження Вовк А.І. підтверджено практичну значущість авторського підходу формування готовності до подружнього життя і запропоновано ефективний інструмент для профілактики шлюбної дезадаптації серед молоді.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення. Дисертаційна робота має завершений характер і відповідає встановленим вимогам щодо оформлення наукових робіт такого рівня. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (330 найменувань, із них 48 іноземною мовою), 13 додатків.

Подана дисертаційна робота свідчить про наукову зрілість дисертантки, її вміння бачити актуальні проблеми сучасної психологічної науки, готовність розв'язувати їх на достатньому науковому рівні. Високо і позитивно оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи Вовк Аліни Іванівни як в теоретичному, так і практичному напрямках, слід виділити **окремі зауваження та висловити деякі побажання:**

1. Заслуговує підтримки та схвалення прагнення дисертантки приділяти багато уваги у своєму дослідженні розвитку особистісної готовності до подружнього життя, водночас слід би було детальніше розкрити питання

детермінанти на цю готовність таких психологічних властивостей особистості як спрямованість та темперамент людини.

2. При розгляді проблеми саморозвитку готовності до подружнього життя у сучасній науково-психологічній літературі слід більше уваги приділити критичному аналізу поглядів дослідників щодо розуміння характеристик саморозвитку шлюбного потенціалу, з'ясувати суперечливі та необґрунтовані тлумачення суті та змісту цього поняття.

3. За результатами дослідження здобувачкою було уточнено сутність поняття «психологічна умова» та описано умови, що впливають на розвиток особистісної готовності до подружнього життя. Було б актуально також висвітлити психологічні умови, зокрема релігійну атмосферу в сім'ї, у якій зростала дитина, з урахуванням приналежності до різних релігій.

Зроблені зауваження не ставлять під сумнів цінність дисертаційного дослідження Вовк А.І., яке є завершеним, самостійним і робить істотний внесок у вирішення важливого наукового завдання розвитку особистісної готовності до подружнього життя.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Вовк Аліни Іванівни «Психологічні умови розвитку особистісної готовності до подружнього життя», є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених досліджень відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а її автор заслуговує присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

професор кафедри загальної та соціальної психології
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
доктор психологічних наук, професор

